

Ключевые слова: *язык, литература, литературоведение, лингвокультурология, нация, нациотворение.*

Shelyukh O. M. Artistic Expression in Linguistic and Cultural Discourse of Vasyl Simovych.

Summary

The Article provides the analyses of the actual rational of V. Simovych towards language and literature. He highly valued the national culture overall and Ukrainian language and literature per se, as part of its main and very substantial component.

The main position of V. Simovych towards the role of language in human's life and nation can be understood through his conclusions: language is a reflection and expression of a human spirit, and its his means of production and accumulation. The scholar examines the notion of "language spirit", which in his view, contains the main characteristic features of the nation and provides spiritual self-identity, hence promoting its self-awareness, raising the dignity and pride, which urges to fight for the political, economic and public self-affirmation; this, in its turn, ensures a full national independence, self-sufficiency and respect of other peoples. Thus, comes the understanding of V. Simovych's notion of the national language, which, according to his believes, must be learnt, cultivated and protected by the contribution to its development in all spheres of life of the people. Literature is perceived by V. Simovych as one of the arts, the fine instrument of which is the language. The scholar finds a deep meaning in literature, as well as in language. According to him, literature, along with its aesthetic, moral and intellectual function, first should perform spiritual- and nation-building mission, which is to nourish, enhance and protect the soul of the people. Thus, accumulate spiritual power of the nation, sharpen its spiritual vision, teach people to feel their own dignity, be aware of their rights and, ultimately, induce them to fight for themselves.

Key words: *language, literature, literary criticism, linguistics, nation, nation building.*

УДК 93(477):93(475.5)

Шеретюк Р. М.,
доктор історичних наук,
професор кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва
Рівненського державного гуманітарного університету
E-mail: sheretyuk.r@gmail.com

РУСИФІКАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ СФЕРИ ХОЛМЩИНИ І ПІВДЕННОГО ПІДЛЯШСЯ ВПРОДОВЖ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.

У статті окреслено чинники та наслідки русифікації світської й духовної освітньо-виховної системи уніатського населення Холмщини і Південного Підляшся як один із провідних засобів етноконфесійної політики російського самодержавства в регіоні впродовж другої половини ХІХ ст.

Ключові слова: *російське самодержавство, Холмщина і Південне Підляшся, греко-уніати, освітньо-виховна система, русифікація.*

Політика денационалізації та русифікації, яку царський уряд активно реалізовував на теренах Правобережної України з часу її приєднання до складу Російської імперії, була чітко окреслена Миколою І: «Один закон, одна мова, одна віра» [7, с. 260]. Після офіційного «возз'єднання» уніатського населення цього регіону з Російською православною церквою (далі – РПЦ) 1839 р., пильна увага урядових кіл імперії була звернена на Холмщину і Південне Підляшся. Своєрідним поштовхом до цього стало польське повстання 1863–1864 рр., у якому взяла участь і частина уніатського кліру. За церковною статистикою, станом на 1872 р. у цьому регіоні було 267 уніатських парафій; із загальної кількості – 507.157 осіб більше половини – 266.573 особи – «перебували в латинстві», тобто були римо-католиками, 2.181 чол. – православними, а решта – близько 240 тисяч осіб – уніатами [2, с. 60]. Саме останні стали об'єктом наступної широкомасштабної акції російського царату, спрямованої на денационалізацію, русифікацію та остаточне, згідно з імперською ідеологічною програмою, злиття поліетнічного та поліконфесійного населення цього регіону з Російською імперією.

Перш ніж перейти до окреслення чинників русифікації освіти греко-уніатського населення Холмщини і Південного Підляшшя як одного із провідних засобів етноконфесійної політики російського самодержавства на цих теренах упродовж другої половини XIX ст., варто передусім з'ясувати, що ми маємо на увазі під поняттям «русифікація» [21]. Сучасний російський дослідник О. Міллер у своїй статті «Русификации: классифицировать и понять» (2002 р.) наголошує на тому, що «цей термін широко використовується і, як правило, або невиправдано розширено, або, навпаки, розуміється надто вузько» [9, с. 133]. На його думку, русифікація в історичному контексті Російської імперії була поняттям багатозначним і його розуміння варіювалося залежно від розуміння «стандарту російськості» та його провідних маркерів – російських мови, культури, етнічності, а також православ'я. Отже, як висновує цей автор, залежно від маркера існували й різні розуміння русифікації: від інструментальної, зокрема мовної, русифікації до повного «обрусіння», що означало зміну етнічної ідентичності. Водночас А. Міллер вказує на те, що в дореформеній російській мові існувало два слова «обрусіння». Слово, написане через «е» (обрусение), означало вплив на індивіда чи групу з метою їх русифікації, а слово, написане через «ъ» (обрусѣние), означало процес прийняття індивідом чи групою тих чи інших рис «російськості». Таким чином, під русифікацією розумілися як низка заходів, спрямованих на обрусіння неросійського населення Російської імперії, зокрема насадження російської мови, так і ступінь їхнього впливу та прийняття цих заходів ним.

У цій науковій розвідці автор робить спробу окреслити заходи російського царату, спрямовані на докорінну реорганізацію світської та духовної освіти греко-уніатів Холмщини і Південного Підляшшя впродовж другої половини XIX ст., зокрема її кадрову і мовну русифікації, уніфікацію з імперською навчально-виховною системою, а також їхні наслідки.

За спостереженням польської дослідниці І. Шиллер-Валіцької, ключова роль в імперській політиці русифікації в Царстві Польському належала «системі освіти, особливо початковій школі, оскільки молоде покоління є найбільш сприйнятливим до змін у духовній сфері» [20, с. 224]. Саме тому в процесі підготовки до «возз'єднання» греко-уніатів Холмщини і Південного Підляшшя з РПЦ одним із пріоритетних напрямів діяльності проурядових сил імперії на цих теренах стала освітньо-виховна царина. На їхню думку, її «докорінні перетворення» мали забезпечити не лише «повне оновлення» та «правильний і тривалий розвиток краю», а й «весь поступальний хід духовного єднання цієї окраїни з центром Росії» [1, с. 270]. Так, «особливі турботи» російського імператорського двору стосовно покращення системи тамтешньої народної освіти простежуються у «височайшому» рескрипті «Про народну освіту в Царстві Польському» від 30 серпня (11 вересня) 1864 р. Як йшлося у цьому документі, «жодна галузь державної діяльності не вимагає, для досягнення означеної мети, таких тривалих і настійливих дій, як справа суспільного виховання, в якій добре насіння росте і зріє лише разом із новими поколіннями» [3, с. 326].

Наголосимо на тому, що однією з перших докорінних змін зазнала царина початкової освіти Холмщини і Південного Підляшшя. Відкриттю місцевих сільських початкових училищ (по суті, шкіл) надавалося величезного значення тому, що саме «за їх посередництва населення навчається російської мови і, відповідно, непомітно об'єднується з російським народом» [1, с. 272]. Так, імператорським указом «Про початкові училища в Царстві Польському» від 30 серпня (11 вересня) 1864 р. передбачалося облаштування на цих теренах міських, гмінних і сільських одно- та двокласних початкових шкіл. Відповідно, міські школи мали утримувати мешканці міста, гмінні – мешканці цілої гміни або кількох гмін, а сільські – жителі одного села [3, с. 336–340]. З цього приводу зазначимо, що хоча міські й особливо гмінні початкові школи мали більше можливостей для свого постання і розвитку, з огляду на те, що «платіжні сили» громад міста чи гміни були значно кращими, ніж можливості села, однак саме сільських початкових шкіл, як у Царстві Польському загалом, так і на теренах Холмщини і Підляшшя зокрема, було найбільше. Це пояснюється тим, що в справі заснування міських і гмінних народних училищ місцева шляхта відіграла помітну роль. А отже, використовуючи свій вплив, вона не сприяла, а гальмувала її [1, с. 276].

Особливу увагу в імператорському указі «Про початкові училища в Царстві Польському» від 30 серпня (11 вересня) 1864 р. було приділено заснуванню та облаштуванню початкових шкіл у парафіях Холмської греко-уніатської єпархії, педагогами яких передбачалося призначати «обов'язково росіян і переважно осіб греко-уніатського віросповідання» [3, с. 346].

Водночас у цьому документі містилася низка приписів щодо обов'язковості викладання окремих предметів у школах, де навчаються діти «греко-уніатського походження». Зокрема, у навчальну програму таких початкових училищ, поряд із вивченням Закону Божого, читанням і писанням «природною» російською мовою, опануванням основ арифметики, вводилося також обов'язкове читання творів «слов'яно-церковного друку» [3, с. 354]. Таким чином, чітка спрямованість урядової політики на русифікацію автохтонного населення Холмщини і Підляшшя стала головним вектором її освітньої сфери. Думається, що саме в цьому контексті слід розглядати звіт губернатора Сідлецької губернії за 1886 р., де, зокрема, наголошувалося на тому, що «навчання і виховання дітей в початкових народних училищах ведеться в суворо морально-релігійному напрямі і в дусі російської народності і відданості Престолу і вітчизні, причому російська мова як мова державна вже зайняла у всіх школах належне їй місце» [18, с. 68–69]. Отже, освіта народу «в істинах православної віри і в правилах благочестя» мала не стільки духовно-релігійний, скільки політичний сенс у контексті етноконфесійної політики російського самодержавства другої половини ХІХ ст.

Оскільки справа народної освіти на теренах Холмщини і Південного Підляшшя набувала особливого значення в контексті далекоглядних намірів царату «духовно з'єднати» їх із Росією, то не менш прискіпливу увагу було приділено ним кадровому складу греко-уніатських початкових шкіл. Так, згідно з постановою «Про заходи до швидкого заснування окремих початкових училищ для греко-уніатів» від 14 (26) серпня 1865 р., до їх керівництва та викладання мали залучатися «ті із греко-уніатських священиків, котрі, незалежно від своєї розумової освіти і морального життя, будуть заслуговувати повної довіри за своїми релігійними політичними переконаннями та прагненнями, як люди, вповні віддані інтересам уряду, чистоті свого віросповідання і користі народності» [4, с. 268].

Зрештою, результатом перманентної наполегливої діяльності вищих урядових кіл у справі початкової народної освіти на теренах Холмщини і Південного Підляшшя стала розгалужена мережа її освітніх закладів. Зокрема, у Люблінській губернії станом на 1866–1867 навчальний рік нараховувалося 56 початкових шкіл [19, с. 66], 1873 р. тут функціонувало вже 297 освітніх закладів такого зразка [11, с. 82], 1881 р. – 337 [12, с. 114], 1885 р. – 345 [13, с. 116], 1890 р. – 369 [14, с. 191–211]. Динаміка зростання кількості початкових шкіл простежується і в Сідлецькій губернії: 1866 р. їх було 142 [19, с. 66], 1884 р. – вже 240 [15, с. 220], а 1890 р. – 294 [16, с. 133–153].

Зазначимо, що на підставі цих та подібних статистичних даних про кількість початкових шкіл у Царстві Польському окремі автори дореволюційних видань, зокрема 28 тому праць Варшавського статистичного комітету «Народна освіта в 10 губерніях Царства Польського за 90 років, 1816–1906. Його успіхи і розвиток за останнє сорокаліття» (1907 р.) висловлювали твердження про «сприятливе зростання і розвиток справи народної освіти», котра впродовж останньої третини ХІХ – початку ХХ ст. «далеко просунулася вперед» у цьому регіоні Російської імперії [8, с. 128–129]. Однак не всі тогочасні дослідники погоджувалися з ним. Так, у «Нарисах Привісляння» (1897 р.) його автор зацентрував свою увагу на тому, що, незважаючи на значну кількість сільських початкових шкіл у Привіслянському краї, «поширення впливу цієї школи на народні маси далеко не отримало належного розвитку» [1, с. 272]. Це було пов'язане з тим, що навчальний рік у цьому регіоні, з огляду на зайнятість дітей у сільськогосподарських роботах, тривав із середини листопада до середини березня, тобто «не більше 100 днів на рік». Лише незначна кількість дітей відвідувала початкову школу впродовж усього цього періоду, а переважна більшість приходила до неї лише 50 разів. Отже, вплив школи на дитину був доволі незначним. Саме тому, за словами автора «Нарисів Привісляння», «ці учні прикрашають своєю відвідуваністю не школи, а лише офіційні звіти про кількість тих, хто навчається в них» [1, с. 274]. Таким чином, незважаючи на розгалужену мережу початкових шкіл на теренах Холмщини і Південного Підляшшя, їхній вплив на автохтонне населення був доволі сумнівний.

Водночас об'єктом особливої уваги російського самодержавства стала середня ланка освітньо-виховної царини Царства Польського, зокрема уніатського населення Холмщини і Південного Підляшшя, «національно-державне» завдання якої проурядові сили вбачали в тому, щоб «викорінити явну ворожість освічених верств польського суспільства до російської культури», а також виплекати в учнів «вірнопідданість Російському царю і вірнопідданість російським інтересам» [1, с. 295, 305]. Із цією метою відповідними імператорськими указами від 30 серпня (11 вересня) 1864 р. були встановлені «докорінні основи для майбутнього впорядкування та покращення» їх на цих теренах, засновані, як йшлося у цих документах, на «правильних педагогічних засадах» [5, с. 24]. Так, згідно із «височайше» затвердженим «Статутом російських чоловічих гімназій і прогімназій для Греко-Уніатського населення в Царстві Польському» від 5 січня 1866 р. головна мета функціонування цих освітніх установ полягала у наданні «російському юнацтву греко-уніатського віросповідання загальної освіти в дусі своєї народності». Саме тому викладання всіх навчальних предметів у них передбачалося здійснювати російською мовою, а педагогами і вихователями мали бути виключно росіяни [5, с. 74].

На таких засадах навчально-виховного процесу впродовж короткого терміну були засновані Сідлецька російська греко-уніатська класична гімназія, Більська російська чоловіча класична гімназія з російськими педагогічними курсами при ній, Холмська російська греко-уніатська класична гімназія з російськими педагогічними курсами та взірцевим начальним училищем при ній, Грубешовська російська класична греко-уніатська прогімназія, Холмське 6-и класне греко-уніатське училище, Замостська російська класична греко-уніатська прогімназія та ін. Стосовно кількості учнів греко-уніатського віросповідання у них, то з «Відомості про чоловічі і жіночі гімназії, прогімназії та повітові училища за 1866/7 навчальний рік» випливає, що вона була доволі незначною. Так, у Більській російській чоловічій класичній гімназії зі 162 учнів лише 72 були греко-уніатами. Холмська російська греко-уніатська класична гімназія нараховувала в цей період 212 учнів, із яких греко-уніатського віросповідання було лише 79 осіб. У Грубешовській російській класичній греко-уніатській прогімназії з 97 учнів лише 5 із них були власне уніатами [19, с. 70]. Усього ж упродовж 1866–1867 навчального року у середніх навчальних закладах Царства Польського, кількість яких складала близько 60, навчалось 11 тис. 528 учнів. Власне греко-уніатських середніх навчальних закладів на теренах Холмщини і Південного Підляшшя нараховувалося 11, де здобували освіту 1 тис. 538 осіб. Щоправда, лише 278 із них були греко-уніатського віросповідання [19, с. 70]. Отже, середня ланка освіти для автохтонного населення Холмщини і Південного Підляшшя, створена зусиллями проімперських структур в 60-х рр. XIX ст., не охопила вповні юнацтво «греко-уніатського походження».

У контексті кардинальних трансформацій у царині організації та здійснення греко-уніатської духовної освіти на теренах Холмщини і Південного Підляшшя в означений період показовою стала Холмська духовна семінарія. Заснована 1760 р. Холмським уніатським єпископом М. Риллом, ця освітня установа впродовж уніатської доби свого функціонування (1760–1875 рр.) пережила різні етапи у ставленні владних інституцій щодо неї, зокрема, впродовж 60–70-х рр. XIX ст. стала об'єктом суттєвого впливу русифікаторської політики російського самодержавства.

Зазначимо, що задля «більш успішного обрусіння краю» один із «деятелей воссоединения», генеральний директор Комісії внутрішніх і духовних справ у Царстві Польському князь В. Черкаський запросив у Холмську греко-уніатську єпархію духовенство з Галичини, де, на переконання цього очільника, «живі ще були і міцно трималися російський патріотизм, любов до чистого грецького обряду і прагнення до православної віри» [17, с. 173]. Саме із середовища галичан-кліриків були призначені в Холмську духовну семінарію: ректором – протоієрей І. Криницький, котрий закінчив курс богословських наук у Віденському університеті; віце-ректором – І. Лавровський, який закінчив курс наук у Львівському університеті; професором богословських наук – священник Ф. Дячан, котрий закінчив курс богословських і філософських наук у Віденському університеті; професорами – І. Гойнацький, М. Добрянський (згодом ректор Холмської духовної семінарії), Л. Цибики; протоієреєм – М. Попель (згодом єпископ Люблінський, вікарій Холмсько-

Варшавської єпархії) та інші. Значимо, що водночас із професорсько-викладацьким складом галицького походження у Холмську духовну семінарію прибули й вихованці-галичани.

Одним із перших кроків діяльності оновленого керівництва семінарії, спрямованої на її «перетворення в російському дусі», стало запровадження російської мови у викладання всіх навчальних предметів. Крім того, усі поточні справи, навчальні журнали і протоколи почали теж вестися російською мовою. Водночас були виписані в семінарію російські книги і журнали, а також російські підручники, зокрема з богословських предметів. Крім того, вже на третьому засіданні педагогічної ради Холмської духовної семінарії, що відбулося 10 жовтня 1866 р., її членами було ухвалене рішення про те, «щоб вихованці спілкувалися між собою і з наставниками виключно російською мовою і щоб наставники не дозволяли учням ні офіційно, ні неофіційно вживати польську мову» [10, с. 447].

Ці настійливі, по суті, примусові заходи проросійського керівництва Холмської духовної семінарії викликали у середовищі її учнів хвилю протестів. Зокрема, у жовтні 1866 р., тобто одразу після запровадження низки вищезгаданих нововведень у навчально-виховний процес семінарії, на ім'я її ректора надійшла колективна заява, під якою підписалися 24 вихованці, де висловлювалося прохання про те, щоб богословські науки викладалися латинською мовою, а не російською. 28 жовтня 1866 р. на черговому засіданні педагогічної ради Холмської духовної семінарії відбулося обговорення цього клопотання. Зрештою, педагогічна рада ухвалила рішення про відрахування 9-и «зачинщиків цієї справи», а іншим 15-м оголосила догану.

Однак протест вихованців проти «російського спрямування» Холмської духовної семінарії на цьому не закінчився. 2 листопада 1866 р., у день пам'яті Йосафата Кунцевича, всі вони (за винятком галичан) не пішли на уроки, хоча напередодні їм було не лише оголошено про те, що навчання в цей день відбуватиметься, але й наказано було бути на уроках. За цей «проступок» 1 учень був відрахований із семінарії, а всім іншим оголошена публічна догана.

1869 р. Холмська духовна семінарія була підпорядкована Міністерству народної освіти під головуванням графа Д. Толстого. Зрештою, перманентний контроль проурядових світських і церковних структур Царства Польського у справі вишколу і плекання відданого російському самодержавству греко-уніатського духовенства призвів не лише до посилення ролі російської мови у викладанні, але й до суттєвих коректив змістового наповнення навчально-виховної системи підготовки греко-уніатських священників у цій освітній установі. Отже, за висловом дореволюційного дослідника Г. Ольховського, «Холмська семінарія, внаслідок настійливих вимог з боку уряду, перетворилася повністю і стала російським закладом не лише за формою, ... але й за духом» [10, с. 448].

З цього приводу наголосимо, що плекання у стінах Холмської духовної семінарії навчених «у російському дусі» греко-уніатських церковних кадрів, за висловом очільника Міністерства народної освіти Д. Толстого, полягало «не тільки в кращій підготовці кандидатів у священники, але в підготовці якомога більшої кількості благонадійних ставлеників» [10, с. 449]. Тим більше, що потреба в них на той час була доволі гострою: 1871 р. новопризначений керівник Холмської греко-уніатської єпархії М. Попель розгорнув бурхливу діяльність, спрямовану «на здійснення заповітної мрії возз'єднання уніатів із православ'ям» [6, с. 668]. Це викликало хвилю незадоволення уніатського населення Холмщини і Південного Підляшшя, зокрема, на знак протесту проти цих «нововведень» частина уніатського кліру відмовилася від своїх посад парафіяльних священників. Відповідно, в першу чергу саме випускники Холмської духовної семінарії мали заповнити ці вакантні місця. Оскільки їх виявилася доволі значна кількість, то того ж таки 1871 р. у Холмській духовній семінарії був збільшений прийом учнів до неї.

1874 р. Холмська греко-уніатська духовна семінарія отримала програми предметів, які викладалися в православних духовних семінаріях, а також деякі підручники, що в них використовувалися. Керівництво семінарії постановило «приспосуватися» у викладанні предметів з надісланими програмами православних семінарій. Таким чином, уніфікація навчальних предметів і програм Холмської уніатської духовної семінарії з православними духовними навчальними

зкладами стала «заключним акордом» у її підготовці до наступного «возз'єднання» з РПЦ 1875 р. Про це, зокрема, свідчить той факт, що серед учасників депутації з уніатської Холмської єпархії, котрі вирушили до Петербурга «з проханням про прийняття відчуженої братії в єдність з Православною Церквою», були ректор Холмської духовної семінарії І. Криницький та один із її викладачів М. Потій [10, с. 449].

Отже, у другій половині XIX ст. російське самодержавство вдалося до низки заходів, що мали за мету перетворити Царство Польське на органічний складник імперії, зокрема пришвидшити русифікацію греко-уніатського населення Холмщини і Південного Підляшшя, а також підготувати його до переходу на православ'я.

Одним із найважливіших провідників русифікації автохтонного населення цього регіону стала русифікація його світської та духовної освіти. Імплементация російської мови в усі без винятку ланки освітньо-виховної системи, суттєві корективи змістового наповнення навчальних програм та їх уніфікація з імперськими, а також ретельна кадрова селекція стали її головними інструментами. Безумовно, задля досягнення мети русифікації духовно-культурного простору теренів Холмщини і Південного Підляшшя, російська адміністрація задіяла значні людські і матеріальні ресурси. Зрештою, їй багато чого вдалося досягти, розбудувавши потужну мережу початкових шкіл, заснувавши низку греко-уніатських гімназій та прогімназій, а також радикально трансформували провідний осередок духовної освіти краю – Холмську греко-уніатську духовну семінарію. Однак подальші події, пов'язані із форсованим скасуванням Холмської греко-уніатської єпархії, зокрема застосування силових методів, призвели не тільки до нівеляції досягнень політики русифікації населення Холмщини і Південного Підляшшя, а й до формування упереджено-негативного ставлення у нього до всього російського.

Список використаної літератури

1. В. Р. Очерки Привислянъ / В. Р. – М. : Типография В. В. Чичерина, 1897. – 377 с.
2. Деятельность Холмской консистории // Вольнские Епархиальные Ведомости. – 1872. – № 2. – Ч. неоф. – С. 60–63.
3. Дневник законов Царства Польского. Т. 62. – Варшава : В Правительственной типографии, 1864. – 467 с.
4. Дневник законов Царства Польского. Т. 63. – Варшава : В Правительственной типографии, 1865. – 536 с.
5. Дневник законов Царства Польского. Т. 64. – Варшава : В Правительственной типографии, 1866. – 447 с.
6. История Православной Церкви в XIX веке : в 2 кн. Репринт издания 1901 года. – М. : Издание Московского Подворья Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 1998. – Кн. 2 : Славянские Церкви. – 758 с. + XII.
7. Надольська В. Вплив політики русифікації на життєдіяльність етнічних меншин Волинської губернії (кінець XIX – початок XX століття) / В. Надольська // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету : збірник наукових праць. – Рівне : РДГУ, 2006. – Випуск 10. – С. 259–265.
8. Народное образование в 10 губерниях Царства Польского за 90 лет, 1816–1906. Его успехи и развитие за последнее сорокалетие // Труды Варшавского Статистического Комитета для десяти губерний Царства Польского. Выпуск XXVIII. – Варшава : Типография Варшавского Учебного Округа, 1907. – 154 с.
9. Миллер А. Русификации: классифицировать и понять / А. Миллер // Ab Imperio. – 2002. – № 2. – С. 133–148.
10. Ольховский Г. Церковно-общественное значение семинарии за время ее 150-летнего существования. (1760–1910 гг.) / Г. Ольховский // Сборник статей по истории Холмской Духовной семинарии. По поводу столетия существования семинарии (1760–1910). – Холм : Типо-Литография Вайнштейнов, 1910. – С. 424–452.
11. Памятная книжка Люблинской губернии на 1873 год. – Люблин : В типографии Люблинского Губернского Правления, 1872. – 130 с. + Прил.
12. Памятная книжка Люблинской губернии на 1881 год. – Люблин : В типографии Люблинского Губернского Правления, 1880. – 159 с. + Прил.
13. Памятная книжка Люблинской губернии на 1885 год. – Люблин : В типографии Люблинского Губернского Правления, 1885. – 185 с.
14. Памятная книжка Люблинской губернии на 1890 год. Составлена и издана по распоряжению Губернского Начальства. – Люблин : Типография Губернского Правления, 1890. – 497 с. + Прил.
15. Памятная книжка Седлецкой губернии. 1885 г. – Седлец : Печатано в Седлецкой Губернской Типографии, 1885. – 221 с.

16. Памятная книжка Седлецкой губернии на 1890 г. – Седлец : Печатано в Седлецкой Губернской Типографии, 1890. – 346 с.
17. Струков М. Краткая историческая записка о судьбах Холмской духовной семинарии за 150 лет ее существования (1760–1910) / М. Струков // На память о 150-летнем юбилее Холмской Духовной Семинарии. С 52 иллюстрациями. – Холм : Типо-Литография Вайнштейнов, 1910. – С. 137–189.
18. Успехи нравственно-религиозного обучения и русского языка в народных школах Седлецкой губернии // Вольнские Епархиальные Ведомости. – 1888. – № 2. – Ч. неофф. – С. 68–69.
19. Холмский греко-униатский месяцеслов за 1868 год. – Варшава : В типографии И. Яворского, 1868. – 392 с.
20. Шиллер-Валицка И. Мифы и стереотипы: несколько замечаний об истории образования в Царстве Польском в XIX в. // Вопросы образования. – 2014. – № 3. – С. 223–243.
21. Яковлев М. В. Радянська, русифікація та дерадянська як категорії політичної постколоніальної історії країн Центрально-Східної Європи // Магістеріум. Випуск 58. Політичні студії. – 2014. – С. 24–28.

Шеретюк Р. М. Русификация образовательной сферы Холмщины и Южного Подляшья во второй половине XIX в.

Аннотация

В статье описано причины и следствия русификации светской и духовной образовательно-воспитательной системы униатского населения Холмщины и Южного Подляшья как одного из главных средств этноконфессиональной политики российского самодержавия в регионе во второй половине XIX в.

Ключевые слова: *российское самодержавие, Холмщина и Южное Подляшье, греко-униаты образовательно-воспитательная система, русификация.*

Sheretyuk R. M. Russification of education holm and podlasie south the second half of the nineteenth century.

Summary

The article outlined the factors and consequences of Russification of secular and spiritual educational systems of the Uniate population Holm and Podlasie South as one of the leading means of ethno-confessional policy of the Russian autocracy in the region during the second half of the nineteenth century.

Key words: *Russian autocracy, Kholm and Podlasie South, Greek Uniates, educational system, Russification.*

УДК 81'25:811.11

Шульженко Ю. М.,
старший викладач кафедри перекладу
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського,
E-mail: yulia.shulzhenko@gmail.com

**ДО ПРОБЛЕМИ КІНОПЕРЕКЛАДУ: КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ
(НА МАТЕРІАЛІ ЕКРАНІЗАЦІЙ РОМАНІВ ГЕЛЕН ФІЛДІНГ)**

У статті проаналізовано культурні проблеми перекладу кінофільмів. Доводиться, що культурно значуща інформація є не менш важливою, ніж лексичні, граматичні або стилістичні особливості оригіналу, нехтування нею призводить до порушень вимог адекватності перекладу і втрачає етнокультурної специфіки вихідного тексту. Вияв культурно значущої інформації є невід'ємним складником процесу перекладу кінофільму.

Ключові слова: *культурно значуща інформація, культурний фон, етнокультурна специфіка, реалія, алюзія, переклад.*

Увага до культурних проблем перекладу виникла водночас з усвідомленням, що культурно-специфічні поняття, навіть за відносної близькості культури-джерела й цільової культури, можуть виявитися складнішими для перекладача, ніж відтворення синтаксичних або стилістичних особливостей оригіналу. До культурних проблем перекладу належать, зокрема, непрямі висловлювання, прихований зміст яких легко зчитується в контексті культури-джерела, однак цей смисл часто неможливо донести до цільової аудиторії, «просто переклавши» текст.

На всіх етапах історичного розвитку світової культури та мистецтва проблеми перекладу і міжкультурної комунікації були тісно пов'язані та взаємозумовлені. Переклад завжди впливав на